УДК 339.727

Д.Д. Полагнин, асистент
Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОНЕТАРНОЇ СФЕРИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Д.Д. Полагнин, ассистент
Буковинский государственный финансово-экономический университет, г. Черновцы, Украина

ТРАНСФОРМАЦИЯ МОНЕТАРНОЙ СФЕРЫ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Dmytro Polahnyn, assistant
Bukovyna State University of Finance and Credit, Chernivtsi, Ukraine

TRANSFORMATION OF THE MONETARY SECTOR OF THE WORLD ECONOMY

Досліджено та проаналізовано особливості трансформації монетарної складової світової економіки в умовах глобалізації. Актуальність дослідження зумовлена змінами в сучасних грошових відносинах та ризиками, які вони зумовлюють. Монетарна складова почала відігравати одну з ключових ролей світової економіки. Організація та регулювання валютних відносин, грошового обігу та кредиту стає рушієм розвитку чи рецесії глобальної економіки.

Ключові слова: *трансформація, глобалізація, модель, монетарна політика, грошовий обіг.*

Исследованы и проанализированы особенности трансформации монетарной составляющей мировой экономики в условиях глобализации. Актуальность исследования обусловлена изменениями в современных денежных отношениях и рисками, которые они вызывают. Монетарная составляющая стала играть одну из ключевых ролей мировой экономики. Организация и регулирование валютных отношений, денежного обращения и кредита становится двигателем развития или рецессии глобальной экономики.

Ключевые слова: *трансформация, глобализация, модель, монетарная политика, денежное обращение.*

The paper deals with the investigation and analysis of the monetary sector of the world economy under globalization. The topicality of the research is stipulated by changes in contemporary monetary relations and risks they pose. The monetary sector began to play one of the key roles in the world economy. Organization and regulation of currency relations, money turnover and credit pre-determine growth or recession of the global economy.

Key words: *transformation, globalization, model, monetary policy, money turnover.*

Постановка проблеми. Сучасні грошові відносини суттєво змінились у зв'язку з глобалізацією всієї системи економічного розвитку. Головні зміни полягають у тому, що змінюється сама природа та роль світових грошей. Такий процес можна охарактеризувати трансформацією всієї системи грошових відносин, де монетарна сфера перетворилась з так званої прикладної, допоміжної системи в одну з визначальних складових світової економіки. Тобто монетарний чинник, по суті, став основою глобальних фінансових структурних зрушень. Тому дослідження особливостей трансформації цієї сфери є надзвичайно актуальним у контексті зростання ризиків економічної рівноваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфічність цієї проблеми недостатньо висвітлена у вітчизняній літературі, проте окремі її аспекти досліджені у працях В.В. Козюка, П.О. Нікіфорова, Н.О. Гражевської, М.М. Єрмошенка, З.О. Луцишина, Т.І. Єфименко, О.Г. Білоруса, П.І. Гайдуцького та інших науковців.

У цьому аспекті варто звернути увагу на значний доробок у цій галузі зарубіжних учених, які займаються проблемами глобалізації і трансформації світової економіки. Серед них можна виділити Л. Майєра, Ф. Шмідта, К. Шулера, М.А. Абрамову, Д.В. Смислова, Ф. Мошіріана, Р. Мандела, Б. Бергстена, О. Давані, Р. Жаке, Ф. Гайєка.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зв'язок між розвитком глобалізації та трансформаціями у монетарній сфері як міжнародного, так і національного рівнів є теоретично досліджений та проаналізований з позиції ключових елементів та чинників, які викликають певні відхилення на ринках капіталів. Такі дослідження є методологічною основою для подальшого комплексного аналізу глобальних дисбалансів з монетарного погляду.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз особливостей трансформації монетарної сфери світової економіки в умовах глобалізації економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасні економічні системи характеризуються багатофакторністю, високою динамічністю, поінформованістю, ментальністю поведінки суб'єктів. Такі особливості притаманні й окремим функціональним системам у межах загальної економічної системи, в тому числі грошово-кредитної, яка тісно пов'язана з податковою [1, с. 6].

У сучасній науковій літературі розкриті різноманітні підходи до дослідження процесів трансформації. Сьогодні дослідження в цьому напрямі називають економічною транзитологією, яка є складовою економічної теорії, що вивчає перехідні економічні відносини, в яких відбуваються якісні зміни [4, с. 291]. Апріорі дослідження трансформації економічної системи на основі парадигми лінійної причинності та пошуку єдиного «рецепту» досягнення рівноваги є непродуктивними у зв'язку з неспроможністю розкрити закономірності змін. Аналітичний зріз сучасних наукових підходів та методів дає можливість наукового осмислення процесу трансформації монетарної складової світової економіки, її організації, виявлення закономірностей змін, науково обґрунтованого вирішення практичних моментів трансформації, комплексного осмислення чинників та перспектив. Траєкторія розвитку світової економіки – це спіраль, яка відбиває циклічність процесу економічного розвитку [5, с. 223]. Глобальна трансформація світової економіки ставить перед країнами і складні проблеми адаптації до динамічного процесу соціально-економічної модернізації.

Дослідження моделей економічних трансформацій в умовах глобалізацій набуває важливого теоретико-методологічного і практичного значення. У науковій літературі поширеною є думка про фрагментарність сучасної економічної теорії, яка сьогодні неспроможна пояснити світові дисбаланси та кризи [6, с. 15]. З позиції економічної теорії вирішити такі проблеми пропонують протиставленням неокласичного мейнстриму теоріям гетеродоксії і посткейнсіанства [6, с. 17]. Глобалізацію сьогодні визначають не просто як нову тенденцію в економічному розвитку початку XXI століття, а як провідний процес, всеохопне явище у формуванні умов розвитку світу у сторіччі, що настало, умов, які створюють зовсім нові можливості, але і визначають нові ризики [10, с. 74]. Статистика свідчить, що наприклад, у 2013 році світовий експорт товарів і послуг становив 7,98 трлн дол у рік, імпорт відповідно – 8,85 трлн дол; при цьому міжнародна торгівля валютою – 4 трлн дол у день, а торгівля такими фінансовими інструментами, як деривативи – 2 трлн дол у день. Якщо порівняти ці цифри з річними ВВП окремих країн (наприклад, Україна – 197 млрд дол у 2013 р., США – 15,6 трлн дол) і всіх країн світу разом взятих – приблизно 83 трлн дол США, то навіть, незважаючи на вимушеність подвійного рахунку, можна зробити очевидний висновок: світова економіка, особливо її фінансово-валютна складова, стали відігравати самостійну роль, яку неможливо ні відслідкувати, ні відрегулювати зусиллями певної однієї держави, одного уряду. Світові фінансові ринки, початково вторинні за своєю суттю, економічною природою, перевищують на порядок ринки реальних товарів і послуг, поступово формуючись як «автономна система» у структурі світової економіки.

Коли йдеться конкретно про монетарну сферу та вплив на неї глобалізаційних процесів, то тут наука сьогодні не може дати компромісної відповіді. Це питання є досить актуальним, адже організація та регулювання валютних відносин, грошового обігу та кредиту з прикладних теоретичних «ролей» у світовій економіці стає «локомотивом» розвитку чи рецесії глобальної світової економіки.

Можна виділити такі етапи розвитку глобальної монетарної системи:

– період 1860–1944 рр., де основою системи був золотий стандарт. Вона була негнучкою й обмежувала зростання обміну ресурсами між країнами, що призводило до світових фінансових криз;

– 1945–1976 рр., де відбулися структурні зміни системи, було створено МВФ та інші наднаціональні інститути, світовою резервною валютою стали СПЗ, а система розрахунків між країнами стала багатовалютною та гнучкою;

– 1976 р. і до сьогодні. Світова монетарна система перебуває в процесі реорганізації та пошуку адекватних механізмів функціонування. Змінюється діяльність МВФ та пропонується його реформування. Досягнення відповідних консенсусів («Вашингтонський» (ліберальний) , «Пекінський» (жорсткий).

На думку В.В. Козюка, поєднання феномена складності у сфері глобальних фінансів із розмитими контурами сучасного монетарного устрою світу вимагає розгляду цього питання в розрізі своєрідних блоків. Такі блоки відображають набір проблем, які глобальна монетарна інтеграція повинна вирішити. Останні репрезентують певну спорідненість з того погляду, що процеси, які описуються, породжують проблеми у сфері глобальної стабільності. Завдяки такому блоковому підходу розгляд проблеми поєднуватиме уникнення жорсткого ієрархічного поділу на макро- та мікрорівень (оскільки в окремих випадках рівневий аналіз включається у певний блок або блоки), багатосторонність та збереження певних елементів методології ідеальних типів, що надаватиме обґрунтуванням рис позитивної економічної науки [7, с. 559]. До таких блоків можна віднести:

– контроль за глобальною експансією системи;

– підвищення глобальної фінансової стабільності;

– подолання динамічної інконсистентності у сфері реакції на відхилення макрофінансових змінних від фундаментальних процесів;

– звуження проблеми платіжних дисбалансів та асиметрій у сфері резервних валют.

Сучасна концепція глобалізму повинна під різними кутами зору аналізувати проблеми участі у глобальних процесах розвинених країн зі стабільною економікою і країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою. Теоретичне ж обґрунтування глобальної монетарної трансформації повинно бути аргументованим. Наприклад, Ф. Мошіріан пропонує узагальнений підхід до проблеми глобальної монетарної інтеграції, який наводить приклад запровадження єдиної валюти в США у XIX ст. та Європи у XX ст., що було потужним джерелом усунення курсової нестабільності та створило потужні передумови для розвитку фінансових ринків як основи для експансії міжнародного бізнесу, стверджуючи, що на сьогодні ми маємо технології, які зроблять процес монетарної інтеграції в цілому світі менш болісним, ніж той, з яким стикнулись у свій час США та Європейський Союз [12, с. 1434].

Звичайно, час показує, що концепція, яка практично реалізується Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та Світовою організацією торгівлі є неефективною для всіх держав. Тому очевидним є назрівання серйозних трансформаційних змін. Багато фахівців, які вбачають, наприклад, у МВФ особливу бюрократичну структуру, основною метою діяльності якої є, з одного боку, обґрунтування необхідності власного існування, а з іншого – консервація наявного механізму розподілу економічних благ між багатими і бідними країнами [11, с. 34]. Причому у межах глобалізму, за його допомогою, бідні країни будуть все більше залежати від багатих, мінімізуючи свою економічну безпеку. Зростання зовнішнього боргу США та частка долара США у золотовалютних резервах (66 %) викликають дискусію про подальшу трансформацію монетарної складової світової економіки [2, с. 38]. Очевидно, що МВФ навіть вже після «Пекінського консенсусу» та інші наднаціональні міжнародні структури не можуть комплексно вирішити негативні наслідки трансформації глобальної монетарної сфери у взаємозв’язку з національними системами. Тому деякі науковці акцентують свою увагу на необхідності створення глобальної структури з широкими контрольними й координаційними функціями як контрбалансу глобальної влади грошей [2, с. 41]. Ідея реформу-

вання міжнародного регуляторного устрою виникла саме під кутом зору актуалізації волатильності потоків капіталу та валютних курсів, які в сукупності з проблемами у сфері монетарної політики спричинили валютні і боргові кризи.

Глобальна валютна монополія долара зміцнюється і дедалі стає очевиднішим те, що вона у майбутньому може бути заміщена так званою «трьохвалютною» глобальною системою: долар, євро та юань. З різних причин вони відповідають критеріям довіри, корисності, збереження вартості та поширеністю у світі. За таких умов Китай, Японія і ще кілька десятків країн почали застосовувати тактику і стратегію штучного заниження обмінних курсів національних валют для підвищення конкурентоспроможності своїх товарів на міжнародних ринках. Наприклад, частка доларів у Китаї становить 70 % і 85 % міжнародних трансакцій відбуваються в доларах США.

Концептуально монетарна трансформація розглядається через проблематику валютних курсів, але глобальний масштаб цього питання вимагає виходу за межі дискусій тільки про роль валютних курсів як «рушія» фінансової нестабільності та переходу до аналізу всіх монетарних джерел у комплексному підході.

Так, відсоткові ставки та спекулятивний капітал здатні встановлювати «диктатуру» над реальною економікою [9, с. 10]. Міжнародні кредитні установи та інституційні інвестори тепер можуть здійснювати спекуляції цілодобово й по всьому світу. Наявні великі потоки «світових» грошей, які не підконтрольні ані національній владі, ані іншим інститутам. Вони виникли не із потреб виробництва, споживання, інвестування, торгівлі товарами, а з торгівлі грошима [8, с. 99]. Якщо економічна ситуація погіршиться, це може привести до швидкого вилучення та відпливу капіталу у великих обсягах з будь-якої країни. Таким чином, посилюється ризик ліквідності та нестачі грошей, наслідком чого є кризові явища. Отже, фінансові спекуляції та обсяги заборгованості на міжнародному рівні є додатковими глобальними чинниками, які стимулюють кризи. У процесі глобалізації обсяги та швидкість переміщення капіталу між економічними суб'єктами значно зросли. Фондові біржі можуть викликати потрясіння на фінансових ринках. Основний капітал фондових бірж зосереджений у США, а саме NYSE та Nasdaq, що зумовлює зростання показника кореляції від стану економіки цієї країни. Капіталізація світового ринку акцій щодо ВВП за останніх 20 років збільшилася майже в 10 разів і перевищує 100 %. Оскільки великі пакети акцій обертаються на відкритих міжнародних біржових ринках, то це означає адекватну залежність економіки конкретної країни від капіталу інших країн [3, с. 26]. Глобальних масштабів набуло міжбанківське кредитування, що підвищило ризики проблемної заборгованості як прямих кредиторів, так і субкредиторів. Мультиплікативний ефект такого кредитування, по суті, може бути сильним кризовим чинником, що і відбулось у 2007 році. Курсові коливання теж можуть бути не більш загрозливими, ніж їхня відсутність. Однак існує велика різниця між поточною волатильністю, яка створює проблему невизначеності у короткостроковому періоді, та невизначеністю щодо руху у бік рівноважних валютних курсів. Цю проблему активно намагається вирішити Дж. Вільямсон, пропонуючи систему "відповідних валютних курсів", яка передбачає, що курс симетрично повинен рухатись як вгору, перешкоджаючи надмірному нагромадженню валютних резервів, так і вниз, запобігаючи їх масштабній втраті. Це також має прямі наслідки для процентних ставок та контролю за потоками капіталу. Визначення таких курсів повинно відбуватись під егідою МВФ і загалом вирішити проблему намагання ухилитись від рівноважних змін курсових коливань [7, с. 588]. У 80-х роках XX століття коливання валютних курсів не поширювалось на всю систему. Цей період характеризувався розвитком монетаристської, а пізніше неокласичної монетарної політики. У сучасних умовах глобалізаційного розвитку та інтеграції

фінансових ринків, а також специфічної ситуації у сфері глобальних монетарних відносин коливання курсів є надто чутливим для всієї системи.

Якщо простежити тенденцію до формування моделей монетарної політики, наприклад монетарного націоналізму, то вона відштовхувалась від спроб подолати обмеження монетарної системи світу, структура якої визначала іманентну взаємозалежність на глобальному рівні. Орієнтація на внутрішню рівновагу конфліктувала з можливістю підтримання зовнішніх зобов'язань. У сучасних же умовах такого конфлікту не існує. Пріоритет внутрішньої рівноваги зберігається, однак сама рівновага вже задається не на національному, а на глобальному рівні [7, с. 619]. При такій позиції повинні враховуватись:

– зростання світового ВВП у контексті механізму корекції інфляційних процесів;

– світові ділові цикли для збалансування динаміки попиту і пропозиції з коректуванням інвестицій та споживання;

– можливі «шоки» двох рівнів у сегментному розрізі;

– фінансова обмеженість ресурсів;

– зростання значення транснаціональної диверсифікації;

– ефект заміщення;

– зростання валових зовнішніх вимог та зобов'язань;

– зростання фінансової транспарентності, мобільності трудових ресурсів тощо.

Це ті виклики та зміни, які лягають в основу концептуальних принципів перебудови монетарного устрою світу. При сьогоднішніх умовах апріорі неокреслених меж монетарної «архітектури» світу особливо важливим питанням є питання контролю за глобальною експансією. Ризик глобальної інфляції прямо впливає на світові пропорції рівноваги і визначає її тренд. Сьогодні світова економіка зіткнулась з фінансовими «бульбашками», зростанням вартості активів, зростанням цін на первинні ресурси, прискоренням глобальної інфляції споживчих цін практично одночасно. Виникає ситуація, коли транскордонні переливи капіталу стимулюються глобальною ліквідністю, а не тенденцією ВВП, що створює додаткові коливання валютних курсів та можуть негативно вплинути на національні системи. Отже, глобальна економіка абсолютно не містить чітко діючих механізмів контролю за ліквідністю і сукупним попитом.

Висновки і пропозиції. Глобалізація економічного розвитку світової економіки, зміна розстановки сил між провідними економіками, можливість появи нових валют або «кошика» валют, які зможуть претендувати на роль світових грошей, спекулятивний капітал, відсоткові ставки, наближення боргів до критичного рівня є чинниками сучасної трансформації монетарної сфери світової економіки. Очевидним є той факт, що світова економічна модель не має сьогодні чітких і зрозумілих механізмів контролю для підтримки рівноваги міжнародних грошових відносин у взаємозв'язку із національними економіками. Виникає достатньо багато поглядів, а відповідно і суперечностей щодо підходів формування чи реформування «архітектури» фінансової системи світу, прикладні аспекти якої сьогодні, по суті, стали визначати тенденції розвитку світової економіки.

Однак, незважаючи на кризу економічної думки щодо пошуку варіантів рівноваги світової економічної системи, все ж таки аналітичний зріз методології дослідження дає можливість наукового осмислення процесу трансформації монетарного устрою світу. Зростання системних ризиків порушення рівноваги буде продовжуватись і надалі, що буде зумовлювати необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. *Абрамова М. А.* Трансформация денежно-кредитных отношений в условиях глобализации посткризисного периода / М. А. Абрамова // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 6–8.

2. *Білорус О. Г.* Глобальна структурна криза та трансформації фінансової світ-системи / О. Г. Білорус // Фінанси України. – 2014. – № 4. – С. 32–45.

3. *Гайдуцький П. І.* Глобалізація економічної рецесії та фінансової нестабільності / П. І. Гайдуцький, К. В. Паливода // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 24–32.

4. *Гражевська Н. І.* Економічні системи епохи глобальних змін / Н. І. Гражевська. – К. : Знання, 2008. – 431 с.

5. *Єрмошенко М. М.* Вплив монетарної політики на розвиток економіки України / М. М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – Т. 19. – 424 с.

6. *Єфименко Т. І.* Актуальні проблеми трансформації економічних теорій в умовах глобальних змін / Т. І. Єфименко // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 7–18.

7. *Козюк В. В.* Монетарні засади глобальної фінансової стабільності : монографія / В. В. Козюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – 728 с.

8. *Луцишин З. О.* Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації / З. О. Луцишин // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 1–2(8-9). – С. 88–121.

9. *Майєр Л.* Як глобалізація веде до кризи світової економіки / Л. Майєр, Ф. Шмідт, К. Шулер // Економічний часопис-XXI. – 2004. – № 2. – С. 8–14.

10. *Полагнин Д. Д.* Эволюционные особенности развития центральных банков: теоретический подход / Д. Д. Полагнин // Экономика и современный менеджмент: проблемы и решения : сборник трудов Международной заочной научно-практической конференции (27 февраля 2013 г.). – Новосибирск, 2013. – 100 с.

11. *Смыслов Д. В.* Мировые деньги в прошлом, настоящем и будущем / Д. В. Смыслов // Деньги и кредит. – 2002. – № 6. – С. 32–39.

12. *Moshirian F.* The Signifinance of a World Government in the Process of Globalization in the 21th Century // Journal of Banking and Finance. – 2008. – Vol. 32 (8). – P. 1432–1439.